

ПОДАТКОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ

Державний податковий університет

Анотація: Стаття присвячена дослідженню фінансово-економічної самостійності територіальних громад України як ключового чинника їхньої стійкості в умовах складних економічних умов. Проаналізовано роль податкових інструментів у забезпеченні фінансової стабільності та спроможності територіальних громад, особливо під час війни та економічних криз. Окреслено динаміку доходів місцевих бюджетів протягом 2015–2024 років та вплив зовнішніх факторів, таких як війна та пандемія COVID-19. Визначено провідну роль ПДФО у структурі доходів місцевих бюджетів. Стаття підкреслює важливість розвитку підприємництва та внутрішніх джерел доходів для підвищення фінансової спроможності територіальних громад та якості життя населення.

Ключові слова: податкові інструменти; фінансово-економічна самостійність; місцеві бюджети; місцеве самоврядування; ПДФО, внутрішні джерела доходів.

Abstract: The article is devoted to the study of the financial and economic independence of territorial communities in Ukraine as a key factor in their resilience in difficult economic conditions. The role of tax instruments in ensuring the financial stability and capacity of territorial communities, especially during war and economic crises, is analyzed. The dynamics of local budget revenues during 2015–2024 and the impact of external factors, such as war and the COVID-19 pandemic, are outlined. The leading role of personal income tax in the structure of local budget revenues has been determined. The article emphasizes the importance of developing entrepreneurship and internal sources of income to increase the financial capacity of territorial communities and the quality of life of the population.

Keywords: tax instruments; financial and economic independence; local budgets; local self-government; personal income tax, internal sources of income.

На поточному етапі розвитку велику роль у забезпеченні стійкості економічної системи України відіграє фінансово-економічна самостійність кожної територіальної громади. Можливості місцевих органів управління надавати публічні послуги жителям територіальних громад та організовувати економічну діяльність місцевих громад, залежать від рівня їх фінансового забезпечення, тобто наявності достатнього обсягу фінансових ресурсів, ефективності їх мобілізації та використання.

Податкові інструменти відіграють ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності та спроможності територіальних громад. У період 2015–2024 років доходи місцевих бюджетів без урахування трансфертів зросли з 99,8 млрд грн до 451,0 млрд грн. Разом з цим, цей тренд розгортався на фоні складних економічних чинників, включаючи торговельні війни з росією у 2013 році, анексію Криму, війну на Донбасі у 2014 році та повномасштабне вторгнення у 2022 році [1; 2]. Значну роль відігравали інфляційні процеси, зокрема у 2014 р. – річний показник становив 124,9% у 2015р. -143,3%, а у 2022 році - 126,6%.

Протягом вказаного періоду найбільш помітні зростання надходжень місцевих податків відбулися у 2016 р. (+46,9 відс.) та у 2017 р. (+30,9 відс.), а найменші у 2020 (+5,4 відс.) та у 2023 р. (11,0 відс.) [3]. На економічну активність у 2020 р. значно вплинула пандемія COVID-19. Через локдаун багато підприємств, зокрема у сфері послуг, торгівлі та громадського харчування, зазнали збитків або були змушені закритися. Це призвело до зниження надходжень від місцевих податків.

У період 2022-2024рр. на надходження податків значно вплинула повномасштабна військова агресія. Цей фактор суттєво ускладнив можливості державного та місцевих бюджетів у формуванні фінансової спроможності територіальних громад. У 2022 році широкомасштабні бойові дії спричинили масове руйнування інфраструктури, втрату економічного потенціалу та міграцію населення. Малий бізнес зазнав значних втрат через руйнування, зменшення платоспроможного попиту та логістичні труднощі. У цих умовах громади змушені були адаптуватися, залучаючи міжнародну допомогу,

спрямовуючи ресурси на пріоритетні завдання, такі як підтримка переселенців та відновлення базової інфраструктури.

Структура доходів місцевих бюджетів у розрізі основних податків представлена на рис. 1.

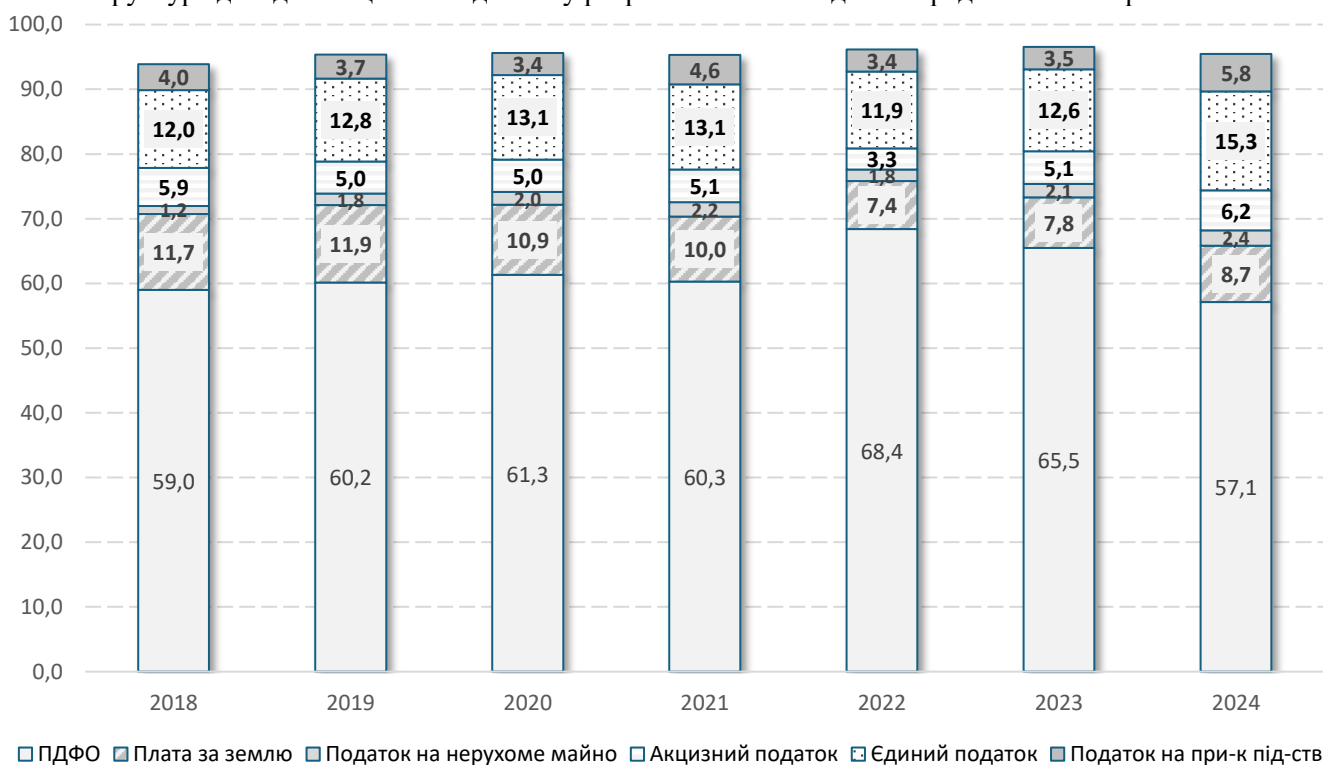

Рис. 1. Структура доходів місцевих бюджетів у розрізі основних податків
Джерело: Мінфін [4].

Серед основних податкових інструментів, які формують бюджети територіальних громад, можна виділити податок на доходи фізичних осіб, єдиний податок для суб'єктів малого бізнесу, податок на нерухоме майно, акцизний податок, податок на прибуток підприємств, плата за землю, що складається з земельного податку та орендної плати за земельні ділянки державної та комунальної власності. Як помітно на рис. 1, у структурі цих надходжень найбільшу питому вагу протягом 2018-2024рр. має ПДФО. Цей показник перевищує 60 відсотків.

Аналіз динаміки збору фінансових ресурсів за ПДФО свідчить про тенденцію до постійного зростання, разом з цим, у різні роки цей показник мав суттєві відмінності. Так, у 2016 2017 та у 2021 роках відносно зростання надходжень становило відповідно – 47,3% 39,3%; та 28,3%.

Мобілізовані фінансові ресурси від сплати ПДФО розподіляються між бюджетами різних рівнів. Згідно з нормами законодавства розподіл надходжень від цього податку до бюджетів різних рівнів у 2025 році є таким:

- 64% - до бюджетів територіальних громад;
- 15% - до обласних бюджетів;
- 21% - до державного бюджету.[5]

Виходячи з цього, важливо оцінити чинники, що впливають на мобілізацію місцевих податків, які безпосередньо впливають на формування фінансової спроможності територіальних громад в Україні. Зважаючи на домінування ПДФО, під час планування бюджетних надходжень важливим орієнтиром є розмір середньої заробітної плати. Водночас, при прогнозуванні необхідно враховувати можливі зміни в структурі зайнятості, рівень безробіття та темпи економічного зростання, які можуть коригувати реальні надходження. Для підвищення точності прогнозування використовується аналіз динаміки середньої заробітної плати в попередні роки, макроекономічні прогнози та вплив податкової політики на рівень оплати праці.

За плановими показниками державного бюджету України на 2025 рік, рівень середньої заробітної плати визначено в обсязі 24,4 тис. гривень на місяць [5]. Це означає, що порівняно з попередніми

роками спостерігається позитивна динаміка у зростанні заробітних плат. Зокрема, у 2024 році середня зарплата становила близько 20,1 тис.грн., що свідчить про зростання на 13% порівняно з попереднім роком. Основними факторами такого зростання є дефіцит кваліфікованих кадрів на ринку праці та поступове відновлення економіки країни. Враховуючи спрямованість їх впливу, можна прогнозувати, що рівень середньої заробітної плати в Україні й надалі зростатиме: у 2026 р. становитиме 28,2 тис.грн. а у 2027 р. 32,5 тис.грн. При цьому, за прогнозами Національного банку України протягом 2025-2027 рр. висока конкуренція бізнесу за кваліфікованих працівників посилить тиск у напрямі зростання заробітної плати [6]. Таким чином, перспективи щодо наповнення місцевих бюджетів досить позитивні.

Разом з тим, влада територіальних громад може впливати на зростання ПДФО через стимулювання розвитку підприємництва, створення умов для залучення інвесторів та підтримку малого і середнього бізнесу. Також важливими умовами є сприяння зростанню кількості робочих місць і збільшенню бази оподаткування. Іншими словами, покращання забезпечення фінансовими ресурсами розвитку територіальних громад передбачає застосування системного підходу, тобто використання внутрішніх джерел доходів на розширення державної підтримки підприємців, створення креативної індустрії як нових місцевих джерел доходів. Лише за наявності достатніх фінансових ресурсів місцеві адміністрації можуть розвиваючи свою територію, досягати встановленої мети: підвищити якість та рівень життя населення територіальної громади.

Важливим аспектом цього двостороннього процесу стимулювання підприємництва і наповнення бюджету є дослідження рівня фінансової ефективності територіальних громад. Мова йде про оцінку ефективності управлінських рішень в цій сфері та формування плану дій для зміцнення фінансової основи та розвитку підприємств. Нарощуючи свій фінансовий потенціал шляхом використання різноманітних джерел фінансових ресурсів і спрямовуючи їх на цілі підтримки діяльності підприємств, територіальні громади отримують реальні можливості для належного виконання своїх повноважень та повноважень, делегованих місцевим органам самоврядування, а також для задоволення потреб соціально-економічного розвитку конкретної території.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Крайник, О. Федорчак О. Фінансування розвитку територіальних громад в умовах децентралізації. *Financial and credit activity problems of theory and practice* 2(43) April 2022 DOI:10.55643/fcaptp.2.43.2022.3558
2. Фариневич І., Волошин О., Аналіз ефективності виконання бюджетів територіальних громад в умовах воєнного стану. *Економіка і суспільство*. 68/2024. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-129>
- 3 Сидоренко С.В., Приходько І.П. (2023). Актуальні питання фінансування територіальних громад в умовах децентралізації. *Фінанси, банківська система та страхування в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку в умовах кризової економіки*. Дніпро, С. 54–56
4. Міністерство фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/>
5. Закон України «Про Державний бюджет України на 2025 рік» - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text>
6. Інфляційний звіт Національного банку України - <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiya-pochne-znijuvatisya-z-seredini-roku-a-zrostannya-ekonomiki-prishvidshitsya--inflyatsiyinyi-zvit>

Калита Тетяна Анатоліївна, кандидат економічних наук, доцент кафедри адміністрування податків, Державний податковий університет, Ірпінь, e-mail: Tarod75@ukr.net

Kalita Tetyana A. Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Tax Administration, State Tax University, Irpin, e-mail: Tarod75@ukr.net

Ясенецький Володимир Станіславович, аспірант кафедри публічних фінансів, Державний податковий університет, Ірпінь, e-mail: yaseneckiyvladimir@gmail.com

Volodymyr Yasenetsky S., postgraduate student of the Department of Public Finance, State Tax University, Irpin, e-mail: yaseneckiyvladimir@gmail.com